

Вазорати маорифи
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Созмони
Байналмилалӣ Меҳнат

ДОНИШКАДАИ ҶУМҲУРИЯВИИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС ВА
БОЗОМЎЗИИ КОРМАНДОНИ СОҶАИ МАОРИФ

КУМИТАИ ИТТИФОҚИ КАСАБАИ МАОРИФ
ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дастури методӣ

«Нақши омӯзгор дар пешгирӣ ва барҳам
додани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак»
барои роҳбарон ва омӯзгорони
муассисаҳои таълимӣ

ДУШАНБЕ – 2014

ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ТАШКИЛОТИ БАЙНАЛМИЛЛАЛИИ МЕҲНАТ

ДОНИШКАДАИ ҶУМҲУРИЯВИИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС ВА
БОЗОМЎЗИИ КОРМАНДОНИ СОҶАИ МАОРИФ

КУМИТАИ ИТТИФОҶИ КАСАБАИ МАОРИФ
ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дастури методӣ

**«Нақши омӯзгор дар пешгирӣ ва барҳам додани
шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак» барои роҳбарон
ва омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ**

ДУШАНБЕ – 2014

Нақшаи тақвими барномаи намунавии таълимӣ
оид ба «Нақши омӯзгор дар пешгирӣ ва барҳам додани
шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак»

№ б/т	Номгӯи мавзӯҳо	Ҳамагӣ	Лексия	Семинар
1.	Мафҳуми «шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак».	1	1	-
2.	Санадҳои миллию байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи кӯдак, Конвенсияи 182-юми Ташкилоти байналмиллалӣ меҳнат дар бораи шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак	1	1	-
3.	Сабабҳои асосии вучуд доштани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак	1	1	-
4.	Саҳми омӯзгор ва муассисаи таълимӣ дар пешгирӣ ва аз байн бурдани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак.	1	1	1
Ҳамагӣ		5	4	1

Бо қарори мушовараи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон
№ 18/64 аз «30» октябри соли 2013 тасдиқ гардидааст.

Дастури мазкур барои роҳбарон ва омӯзгорони
муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ пешбинӣ шудааст.

Дастури мазкур бо дастгирии молиявии Ташкилоти
Байналмиллалӣ Меҳнат омода ва нашр гардидааст.

ПЕШГУФТОР

Барномаи намунавии таълимӣ оид ба «Нақши омӯзгор дар пешгирӣ ва барҳам додани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак» дар асоси Конвенсияи Ташкилоти байналмилалии меҳнат (минбаъд ТБМ) №182, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онро эътироф кардааст ва Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи меҳнат», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд», Концепсияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Концепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи давлатии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015, Барномаи давлатии тарбияи насли наврас дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2017, санадҳои миллии байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи кӯдак, бо назардошти таҷрибаи кишварҳои дигар таҳия гардидааст.

Таҳияи дастури методи «Нақши омӯзгор дар пешгирӣ ва барҳам додани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак» қадами устувори

Вазорати маориф ва Кумитаи иттифоқи касабаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди ислоҳоти соҳаи маориф ва кӯшиши он оид ба барҳам додани шаклҳои бадтарини меҳнати кӯдакон маҳсуб меёбад. Таҳияи ин дастурҳои методӣ саривақтӣ ва асоснокшуда мебошад.

Кумитаи иттифоқи касабаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Ташкилоти байналмиллалии меҳнат, Барномаи барҳам додани меҳнати кӯдакон (ТБМ–ИПЕК) тасмим гирифтааст, ки дастури мазкурро чоп намуда, ба тамоми муассисаҳои таълимӣ дастрас намояд. Дастури мазкур дар асоси талаботи дастури методи СКРИМ, ки аз ҷониби коршиносони ТБМ тавсия шудааст, таҳия гардидааст. Дастраси муассисаҳои таълимӣ намудани дастури мазкур имконият медиҳад, то андозае ба шаклҳои бадтарини меҳнат ҷалб намудани кӯдакон кам карда шавад.

Конвенцияҳои 182-юм «Дар бораи манъ ва андешидани чораҳои фаврӣ оид ба барҳам додани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак» ва 138 «Дар бораи синну

соли ҳадди аққали қабул ба кор» ба ҳама нафарони то синни 18 дахл дорад. Дар Конвенсияҳои мазкур қайд гардидааст, ки чораҳои фаврӣ ва амалии пешгирии шаклҳои бадтарини меҳнат нисбати кӯдак андешида шавад.

Имрӯзҳо хеле зиёд ба чашм мерасад, ки кӯдакони синну соли мактабӣ дар ҷойҳо ба аробакашӣ, мошиншӯи, боркашонӣ, селофанфурушӣ, кондукторӣ, хиштрэй, алафдаравӣ ва дигар корҳои вазнин машғуланд, ки бештари онҳо ба дарсҳо бе тайёри меоянд ва дар бештари мавридҳо умуман мактабро тарк мекунанд.

Тибқи маълумоти аз мақомоти корҳои дохилии кишвар пешниҳодшаванда маълум мегардад, аслан ҷавононе даст ба ҷиноят мезананд, ки бе маълумот буда ҷойи кори муайян надоранд.

Аз ин рӯ, Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тамоми кормандони соҳаи маориф бояд нисбати ин мушкилоти ҷомеа ва кӯдакон бетараф набошанд. Саҳми худро дар пешгирӣ ва барҳам додани шаклҳои вазнини

меҳнати кӯдакон, ки боиси аз мактаб дур мондану бесавод гардидани онҳо аст, саъю кӯшиш намоянд.

Мақсад - баланд бардоштани маълумотнокии сарварон, роҳбарони синф ва омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ оид ба шаклҳои вазнини меҳнати кӯдакон, таъсири он ба донишандӯзӣ ва роҳҳои пешгирии ҷалби кӯдакон ба корҳои вазнин. Банақшагирии корҳои амалӣ оид ба ҳифзи ҳуқуқи кӯдак.

Мавзӯи 1.

Мафҳуми “шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак”.

Кӯдак - ин мавҷудоти инсонӣ мебошад, ки дорои ҳуқуқ буда, нисбати худ таваҷҷӯҳи зиёд, инчунин кӯмак аз ҷониби давлат ва ҷомеа ро талаб менамояд. Ҳама гуна мавҷудоти инсонии то синни 18-сола кӯдак ҳисобида мешавад, агар тибқи қонуне, ки нисбати ин кӯдак истифода мегардад, он пештар ба синни балоғат нарасида бошад. Тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шахси то синни 18-сола кӯдак ҳисобида мешавад.

Меҳнати кӯдак – ин корест, ки кӯдакони аз кӯдакӣ, шаъни инсонӣ, имконияти инкишоф додани қобилияти худ маҳрум месозад ва ба рушди ҷисмонӣ рӯҳӣ онҳо зиён мерасонад.

Мафҳуми «меҳнати кӯдак» ба коре мансуб аст, ки:

- аз ҷиҳати ақлонӣ, ҷисмонӣ, иҷтимоӣ ё ахлоқӣ барои кӯдакони хатарнок ва зиёнобар аст;
- ба таҳсили кӯдакони монет мешавад – онҳоро аз имконияти ба мактаб рафтан маҳрум месозад;
- боиси пеш аз мӯҳлат қатъ кардани таҳсил мегардад, аз кӯдакони талаб мекунад, ки таҳсили мактабиро бо кори аз ҳад зиёд тӯлонӣ ва вазнин якҷоя намоянд.

Меъёрҳои муайянкунандаи шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак инҳоянд:

- ҳама шаклҳои гуломӣ ё фаъолияти монанд ба гуломӣ, мисли хариду фурӯши кӯдакони, қаблаи қарзӣ ва вобастагии муздорӣ ва меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ, аз ҷумла ҷалбкунӣ маҷбурӣ ё ҳатмии кӯдакони барои истифодаи онҳо дар низоъҳои мусаллаҳона;
- истифодакунӣ, ҷалбкунӣ ё пешниҳодкунӣ кӯдакони барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ, барои истеҳсоли маҳсулоти порнографӣ ё амалҳои порнографӣ;
- истифодакунӣ, ҷалбкунӣ ё пешниҳодкунӣ кӯдакони барои машғул шудан ба фаъолияти ғайриқонунӣ, аз ҷумла барои истеҳсол ва фурӯши маводи нашъа, тавре ки дар шартномаҳои байналмилалӣ дахлдор муайян карда шудааст;
- коре, ки аз рӯи хислати худ ё шароите, ки дар он кор иҷро карда мешавад, метавонад ба саломатӣ, бехатарӣ ё ахлоқи (маънавиёти) кӯдакони зиён расонад.

Мо бояд мафҳуми “меҳнати кӯдак” ва шаклҳои вазнини онро хуб дарк намоем ва ёрии кӯдак

ба волидайнро аз он фарқ карда тавонем. Дар амал байни “меҳнати кӯдак” ва ёрии кӯдакони дар оила фарқ гузоштан ниҳоят мушкил аст, аммо фарқиат вучуд дорад.

Кор ё фаъолияти, ки кӯдакони иҷро мекунанд, бештар дар доираи оила, ки ба саломатӣ ва ташаккули рӯҳӣ ҷисмонӣ кӯдакони зарар надорад ва ба таҳсили кӯдакони халал намерасонад, ёрӣ ба волидайн ном дорад. Ин кор ба тарбияи меҳнатӣ ва ҷисмонӣ кӯдакони таъсири мусбат расонида, ёро ба ҳаёти мустақилона омода менамояд. Ин гуна корҳоро кӯдакони метавонад баъди дарс дар муддати кӯтоҳ ва ҳангоми таътил иҷро намояд.

Мавзӯи 2.

Санадҳои миллию байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи кӯдак, Конвенсияи 182-юми Ташкилоти байналмиллалии меҳнат дар бораи шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак

Санадҳои байналмилалӣ. Баъди ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон 25 октябри соли 1993 Конвенсияи Созмони Миллали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи кӯдакро ба тасвиб расонид.

Тоҷикистон ҳамчунин 26 ноябри соли 1993 Конвенсияи ТБМ №138 оид ба синну соли ҳадди ақал барои қабул ба корро ба тасвиб расонид.

Бо қарори парламенти кишвар (Маҷлиси Олӣ) 13 декабри соли 2002 ҳамчунин Конвенсияи ТБМ №182 оид ба манъкунӣ ва чораҳои фаврӣ ҷиҳати барҳамдиҳии шаклҳои вазнини меҳнати кӯдакон ба тасвиб расонида шуда буд. Конвенсияи мазкур ба таври расмӣ дар ТБМ 8 июни соли 2005 ба қайд гирифта шудааст. Тавсияҳои ТБМ №190 чузъи ҷудонопазирӣ Конвенсияи №182 мебошанд.

Санадҳои милли. Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёрҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ марбут ба ҳуқуқи кӯдакон инъикос ёфтаанд. Ҳуқуқ ва имтиёзҳои шахсони синни то 18-соларо дар соҳаи меҳнат дар Тоҷикистон инҳо ташкил медиҳанд:

- Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мусоидат ба шуғли аҳоли»;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо одамфурӯшӣ»;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи меҳнат»;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар тарбияи фарзанд».

Соли 2001 дар ҳаёти Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Нозироти давлатии меҳнат таъсис дода шуда буд. Минбаъд (моҳи декабри соли 2006) он ба Хадамоти давлатӣ оид ба назорат дар соҳаи меҳнат, шуғл ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли таъдил дода шуд.

Соли 2009 таҳрири нави Қонун «Дар бораи ҳифзи меҳнат» қабул карда шуд, инчунин ҷавобгарии корфармоён дар доираи Кодекси нави ҳуқуқвайронкунии маъмуриё вазорат гардонида шуд.

Барномаи тарбияи ҳуқуқи шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2009-2019, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 29 апрели соли 2009 №253 тасдиқ гардидааст, қабул карда шудааст, баъдан Барномаи кор бо ноболиғон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2010-2015, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 278 аз 29 майи соли 2010 тасдиқ шудааст, Конвенсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстии ҷавонони Тоҷикистон барои давраи солҳои 2006-2010, Конвенсияи миллии рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи омӯзиши ҳуқуқӣ ва тарбияи шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2009-2019 ва ғайра қабул карда шуданд.

Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» (аз 2 августи

соли 2011). Таҳияи Қонуни мазкур бо мақсади ҳифзи саломатӣ, ташаккули ҷисмонӣ, маънавӣ ва ахлоқии кӯдак. Масъулият ва иштироки бевоситаи волидон (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгорон, мақомотҳои давлатӣ ва ҷомеа дар ҳифзу ҳимояи ҳуқуқҳои кӯдак.

Бисёр мамлакатҳо таҳлили махсуси миллии оиди меҳнати кӯдакгузарониданд. Маълумотҳо асосан дар ТБМ, барномаи Омории Маълумот ва Мониторинги меҳнати кӯдак, таъқиқи меъёри сатҳи зиндагии умумиҷаҳони ва Юнисеф нигоҳ дошта шудаанд. Маълумоти ба даст овардашуда барои ба мактаб ҷалб кардани кӯдакон ва ба онҳо додани дониши зарурӣ хеле муҳим аст. Маҳз бо ёрии ҳамин маълумот стратегияи ба мактаб ҷалб кардани кӯдакон таҳия карда мешавад. Дар бисёри аз давлатҳо мувофиқи маълумот низоми ба мактаб ҷалб кардани кӯдакон дурӯст ба роҳ монда нашудааст ва сатҳи зиндагӣ кӯдаконро маҷбур месозад, ки тарки мактаб кунанд ва ба ҷустуҷӯи кор раванд.

Мавзӯи 3.

Сабабҳои асосии вучуд доштани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак.

Сабабҳои пайдоиши шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак вобаста ба маҳалли зист, вазъи оилави, сатҳи иқтисодии оила, сатҳи саводнокии волидайн ва мавқеи ҷуғрофии маҳал фарқ мекунад.

Тибқи маълумоти татқиқоти қувваи кори соли 2009 ба Тоҷикистон омилҳои зерин, ки ба меҳнати кӯдак боис мешаванд, хос мебошанд:

- камбизоатӣ, ки дар натиҷаи нобаробарии иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ба вучуд омадааст. Сатҳи камбизоатӣ тибқи маълумотҳои таҳқиқотӣ, сатҳи зиндагии аҳоли дар соли 1999 83 фоизро ташкил медод, дар соли 2003 – 63%, дар соли 2007 – 54,4%. Сатҳи камбизоати аз ҳад зиёд дар соли 2007 17,4 фоизро ташкил дод. Тибқи маълумотҳои Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон сатҳи камбизоатӣ дар кишвар сол аз сол паст мешавад: дар соли 2008 ин нишондиҳанда 50%-ро ташкил дод, дар соли 2009– 46,7%, дар соли 2010– 45%, дар соли 2011– 41% ва дар соли 2012– 38,3%;
- расму оинҳои маҳаллӣ. Дар қомеа ақидае вучуд дорад,

ки меҳнат ба ташаккули ахлоқи нек ва рушди малагаҳои кӯдакон таъсири мусбат мерасонад. Кӯдакон бемурд дар корхонаҳои оилави (дар фермаҳо, дар корхонаҳои бахши хусусӣ), ки пурра аз меҳнати аъзои оила вобаста мебошанд, кор мекунад. Ҳамчунин кӯдакон дар пешбурди корҳои хона – тайёр кардани хӯрок, рӯбучини хонаю ҳавлӣ, нигоҳубини кӯдакон хурдсол ёрӣ мерасонанд;

- оилаҳои калон. Андозаи оила аз бисёр ҷиҳат сатҳи зиндагӣ ва некӯахлоқии онро муайян мекунад. Тибқи маълумотҳои барӯихатгирии аҳолии соли 2000 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи хонаводаҳои (оилаҳои), ки 5 ва зиёдтар аз он фарзанд доранд, дар муқоиса бо соли 1989 11,1% зиёд шуда, 232,8 ҳазор ё 22,2 фоизи шумораи умумии хонаводаҳоро ташкил медод. Мувофиқи маълумотҳои барӯихатгирии аҳолии соли 2010 андозаи миёнаи оила 6,3 нафарро ташкил дод;
- муносибати калонсолон – истифодаи меҳнати кӯдакон аз ҷониби калонсолон баҳри гирифтани фоида. Ба кӯда-

кон мурд надодан мумкин аст, ҳар вақт рондан мумкин, онҳоро идора кардан осонтар аст;

- ақидаи мавҷуда дар мавриди он, ки духтарон нисбат ба писарон ба таҳсил эҳтиёҷоти камтар доранд ва он, ки агар духтарон на таҳсил, балки дар хона кор кунанд, ба ҳаёти болиғ беҳтар омода хоҳанд шуд. Дар тӯли 20 соли давраи гузариш ҳиссаи духтароне, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11), муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ ва олии касбӣ таҳсил мекунад, кам шудааст: дар синфҳои 10-11 – аз 50% то 42%, дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ – аз 20% то 15,5%, дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ – аз 39% то 29%. Дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ҳиссаи онҳо аз 44% то 57% афзоиш ёфтааст, зеро, асосан, ин муассисаҳои таҳлимӣ кормандони соҳаи тиб ва омӯзгор омода мекунад. Ин ихтисосҳо барои духтарон бештар қолиб мебошад;
- таъсири муҳочирати яке аз волидон. Муҳочират ба тарбияи кӯдак ва ҳолати руҳии он низ таъсири манфӣ рас-

онида, инчунин то андозае барои бармаҳал ба бозори меҳнат ворид гардидани кӯдак ва афзудани сарбории онҳо ҳангоми иҷрои корҳои хона мусоидат менамояд.

Мубориза бар зидди меҳнати вазнини кӯдак дар тамоми ҷаҳон яке аз мушкилоти асосӣ боқӣ мемонад. Дар тамоми давлатҳои ҷаҳон кӯдакон маҷбуранд, ки кор кунанд ва ин боиси аз таҳлим дур шудани онҳо мешавад ва баъзан ба онҳо дучори зарбаи руҳиву ҷисмонӣ мешаванд.

Соли 2012 ТБМ Маълумоти глобалии чоруми худро нашр кард, ки дар он оварда шудааст:

- дар ҷаҳон аз мактаб дур шудани кӯдак рӯ ба пастшавӣ овардааст. Тибқи маълумотҳо дар ҷаҳон 168 миллион кӯдак ба меҳнати вазнин машғул мебошанд.
- шумораи кӯдаконе, ки ба корҳои вазнин машғуланд, коҳиш ёфта истодааст (махсусан кӯдакони то синни 15 сола), вале бо вучуди ин 85 млн. кӯдак ба корҳои вазнин сару кор доранд;
- шумораи кӯдакони ба меҳнати вазнин машғулбуда дар минтақаҳои Осиё Уқёнуси Ором, Амрикои Лотинӣ ва

давлатҳои ҳавзҳои Кариб пастшуда истодааст, аммо дар давлатҳои Африқо ва Саҳраи ҷанубӣ рӯ ба афзоиш мебошад.

- бисёри аз кӯдакони ба меҳнати вазнин шуғлдошта асосан дар хоҷагии қишлоқ кор мекунанд. Танҳо аз панҷ як нафари онҳо маош мегирад, боқимонда фарзандони кормандони аъзои хоҷагӣ мебошанд, ки ба меҳнати вазнин ҷалб карда шудаанд.

Тадқиқоти қувваи корӣ, ки солҳои 2004 ва 2009 аз ҷониби Агенсии омор анҷом дода шудааст, нишон дод, ки шумораи кӯдакони синни 12-14-сола, ки ақаллан ҳафтае 1 соат кор мекунанд, 33,3 фоиз афзоиш ёфта, 179,6 ҳазор нафарро ташкил додааст (дар муқобили 134,7 ҳазор нафар дар соли 2004). Ҳиссаи кӯдакони коргар дар ин давра дар маҳаллаҳои шаҳрӣ ва дар вилояти Суғд ду маротиба афзоиш ёфтааст. Танҳо дар ВМКБ камшавии шумораи кӯдакони коргар ба 25% ба мушоҳида мерасад.

Аз ин шумораи кӯдакон 52,1 ҳазор нафарашон ҳафтае зиёда аз 20 соат кор кардаанд. Дар маҳалҳои деҳот 12,6% кӯдакони синни 12-14-сола (49,5 ҳазор нафар) ҳафтае зиёда аз 20 соат кор кардаанд, дар маҳалҳои шаҳрӣ – 2,1% (2,6 ҳазор кӯдакон).

Асосан меҳнати кӯдакон ба рои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ истифода мешавад (98%), дар соҳаи савдо (тиҷорат) (0,9%), дар соҳаи саноати коркард (0,5%) ва дар сохтмон (0,5%).

Дар маҳалҳои шаҳрӣ низ ҳиссаи кӯдакони дар соҳаи савдо машғулбуда баланд аст (48,1%). Аслан тамоми кӯдаконе, ки дар соҳаи саноати коркард, дар сохтмон, дар чаканафурӯшӣ ва соҳаи хӯроки умумӣ машғули кор мебошанд, ҳафтае зиёда аз 20 соат кор мекунанд. Дар маҷмӯъ, аз рӯи ҳама намудҳои меҳнати кӯдакон писарбачаҳо нисбат ба духтарон бештар ҷалб карда мешаванд – 12,0% писарбачагони синни 12-14-сола ва 8% духтарон дар ҳафтаи таҳқиқшаванда зиёда аз 20 соат кор кардаанд. Духтарон аксаран ба корҳои хона машғуланд (хӯрокпазӣ, шустишӯӣ, рӯбучин ва ғайра), ки аз рӯи методологияи ТБМ ҳамчун машғулият тасниф карда намешаванд.

Мавзӯи 4.

Саҳми омӯзгор ва муассисаи таълимӣ дар пешгирӣ ва барҳам додани шаклҳои вазнини меҳнати кӯдак.

Ҳарчи бештар ба мактаб ҷалб намудани кӯдакон. Дар самти ба мактаб ҷалб намудани кӯдакон бояд меъёрҳои зеринро ба назар гирифт:

- Ҳатмӣ будани маълумоти умумии асосӣ дар ҷумҳурӣ (тибқи муқаррароти Конституция (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 41).
- Риояи бечунуҷарои қонунҳо аз тарафи ҳар шаҳрванд, аз ҷумла кӯдакон (моддаи 42).
- Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» (аз 2 августи соли 2011) ўҳдадор ва масъул будани падару модар (моддаи 9), омӯзгор, мақомотҳои давлатӣ (моддаҳои 11-13) дар таълиму тарбияи кӯдакон. Таъмини шароити муносибу мусоид барои гирифтани таълиму тарбияи фарзанд аз тарафи падару модар, монета нашудан ба хониши он. Назорат аз болои риояи низому талаботҳои мактабу маориф дар хусуси сари вақт ба мактаб ҳозир шудани хонанда, пӯшидани либоси мактабӣ, истифода набурдан аз телефонҳои мобилӣ ва ғайра.

Дар вақти дур гаштани кӯдак аз мактаб ва ё сушт гардидани фаъолияти ӯ роҳбарияти мактаб ва волидон бояд тадбирҳои иловагӣ андешанд. Алоқамандии зичи мактаб, волидон ва ҷомае ҷиҳати пешгирии аз мактаб дур мондани хонанда хеле зарур аст.

Аз байн бурдани пардохтҳои ғайрирасмӣ барои таҳсилот. Мувофиқи талаботи Сарқонуни ҷумҳурӣ таҳсил дар муассисаҳои таҳсилотӣ бепул аст ва иҷроиши ин меъёрро давлат кафолат медиҳад.

Кӯдакон асосан дар минтақаҳои, ба мактаб намераванд, ки маъмурияти мактаб ва волидон ба фарогирии кӯдакон ба мактаб фориғболӣ мекунанд, бо сабаби нарасидани кадрҳои омӯзгорӣ сатҳи хониш хеле паст аст ё ин ки барои таҳсил маблағи ғайрирасмӣ ситонида мешавад ва дар чунин ҷойҳо волидайн кор кардани фарзандонашонро аз мактаб рафтани онҳо авлотар медоданд.

Созмон додани муҳити солим дар мактаб барои кӯдакон. Дар ин самт иҷрои чунин чораҳои ҳатмист:

- Ҳавасманд намудани кӯдак ба фаъолияти озоди эҷодӣ. Ҳавасманд гардонидани

- кӯдакони эҷодқору қобилиятнок.
- Дастгирии молиявию маънавий аз тарафи шахсони ҳуқуқию воқеӣ ва аҳли ҷомеа ба ин категорияи кӯдакон.
  - Дастгирии давлат ва ҷомеа пеш аз ҳама ба гурӯҳҳои имконияташон маҳдуди ҷомеа, ятимӯ бепарастор ва маъҷубон.
  - Тарғиби тарзи ҳаёти солим ва риояи меёрҳои санитарию гигиенӣ дар байни кӯдакон.
  - Ба роҳ мондани таълими бомароми ҳуқуқу ўҳдадорихо, эҳтироми шаъну эътибори шахс, андешаю афкори инсон аз кӯдакистонхо ҳамчунин дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот.

Татбиқи Барномаҳои ғизо дар мактаб. Барномаи ғизодихӣ дар мактаб ин яке аз роҳҳои ҷалб намудани кӯдакон ба мактаб буда, тавассути он ғизои барои саломатии кӯдак зарурӣ таъмин карда мешавад. Амалишавии ин барнома дар навбати худ ба оилаҳои кӯдакон кӯмаки иловагӣ расонда, барои давом додани таҳсили онҳо мусоидат мекунад. Арзиши чунин барномаҳо дар миқёси ҷаҳонӣ ба таври васеъ пазируфта шудааст. Масалан дар Ҳиндустон ва Бразилия барномаи ғизогии мактабиро васеъ ба роҳ монданд, ки натиҷаҳои хуб ба даст овард.

Созмони Миллалӣ Муттаҳид

дар доираи ҳамин барномаи умумиҷаҳонӣ ба мамлакатҳои зиёд (77 давлат дар соли 2009) кӯмак мерасонад, Амалишавии барнома оид ба ташкили ғизои гарм барои кӯдакон ҳадди имкон як маротиба дар давоми рӯз ба инкишофи ҷисмонӣ раванӣ ба дастгирии иҷтимоии оилаҳо аҳамияти калон дорад. Ғизогирӣ дар мактаб имконият медиҳад, ки хонандагон, ки дар хона бо ғизо пурра таъмин нестанд кӯмак расонида, барои тарк накардани мактаб аз ҷониби онҳо мусоидат намояд. Барномаҳои ғизогии мактабӣ бояд пешаки нақшагирӣ ва тарҳрезӣ карда шавад. Масалан, дар як вақт бояд ин барномаҳо дар ҳама мактабҳои маҳаллӣ интихоб гардида, амалӣ намуд. Зеро дар мактабҳо, ки ин барнома хубтар ба роҳ монда шудааст, кӯдакон мактабро кам тарк мекунад ё умуман тарк намекунанд. Чунин таҷриба дар баъзе аз минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ вучуд дорад. Дар ин ноҳияҳо бо дастгирии Барномаи озӯкаи ҷаҳонӣ ба кӯдакон хӯроки гарми яквақта дода мешавад.

Расман, масъалаи назорати истифодаи меҳнати кӯдак ба зиммаи Хадамоти давлатии назорат дар соҳаи меҳнат, ҳифзи итимоӣ ва шуғли аҳолии назди Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли гузошта шудааст. Ин ҳадамот дар сатҳи минтақавӣ намяндагии худро дорад.

Дар барҳам додани меҳна-

ти кӯдакон инҳо метавонанд саҳмгузор бошанд:

1. Иттиҳодияҳои корфармоён ва корфармо метавонад бо роҳҳои зерин дар барҳамдиҳии меҳнати кӯдак саҳмгузор бошанд:

- баланд бардоштани савияи дониши корфармоён оид ба зарари меҳнати кӯдак.
- Даст кашидани корфармо, ширкатҳои алоҳида аз истифодаи меҳнати кӯдак;
- қабули барномаҳои махсус оид ба барҳам додани меҳнати кӯдак аз ҷониби роҳбарони ширкат ва корхонаҳо.
- Истеҳсоли маҳлусоте, дар он ашёи хоми бе истифодаи меҳнати кӯдак ҷамъоваришаванда истифода шудааст.
- расонидани ёрии амалӣ ба кӯдакони ба меҳнати вазнин фарогирифта шуда;

2. Ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ

Ташкилотҳои ҷамъиятӣ аз он ҷумла иттифоқҳои касаба дар барҳам додани меҳнати кӯдак бо роҳҳои зерин метавонанд саҳмгузоранд:

- баланд бардоштани маълумотнокии аъзоёнашон тибқи баргузори мизи мудар, семинар, вохӯрӣ;
- асосиатсияи волидайн ва омӯзгорон бо роҳи бурдани корҳои фаҳмондадиҳӣ дар байни хонандагон ва воли-

дони онҳо;

- гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ дар мавзӯи меҳнати кӯдак;
- дар якҷоягӣ бо сохторҳои давлатӣ ва байналмилалӣ баргузори мониторинг дар маҳал ва соҳаи алоҳида;
- расонидани ёрии амалӣ ба кӯдакони ба корҳои вазнин ҷалбшуда;
- ҳамкорӣ бо воситаҳои ахбори омма;

3. Ҳукумат ва сохторҳои маҳаллии он:

Ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар танҳои наметавонанд ба муваффақиятҳои калон ноил гарданд. Дар ин самт ҳукумат ва мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ метавонанд нақши ҳалкунандаро бозанд. Дар сохтори мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ шӯъбаҳо ва комиссияҳо оиди ҳифзи ҳуқуқи кӯдак дар сатҳи вилоятӣ ва ноҳиявӣ амал мекунанд. Чунин комиссия дар сатҳи ҷумҳурӣ низ амал мекунад.

Вазифаҳои ҳукумат ва сохторҳои маҳаллии он:

- дар сатҳи миллӣ қабул намудани қарори дахлдор оид ба барҳам додани меҳнати кӯдак;
- ба самти муайн равона сохтани кӯшишҳои тарафҳои манфиатдор оид ба барҳам додани меҳнати кӯдак;
- расонидани ёрии амали мақ-

- саднок ба оилаҳои камбизоат ва кӯдакони аз мактаб дурмонда;
- тарғибу ташвиқи фаъолияти корхонаю ширкатҳое, ки дар онҳо меҳнати кӯдакон истифода намешавад;
  - қабули механизми назорати давлатӣ дар тамоми соҳаҳои иқтисодӣ ва хизматрасонӣ оид ба пешгири аз меҳнати кӯдак;
  - таъмини шафоқияти кори ташкилот ва муассисаҳо дар ин самт.

Рӯйхати адабиёт

1. Конвенсияҳои 182-юм ва 138-уми Ташкилоти байналмиллалӣ меҳнат.
2. Барномаи омӯзишии МОТ-ИПЕК «СКРИМ - Стоп сигнал детскому труду» Женева -2002.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълим ва тарбияи фарзандон» Душанбе – 2011
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». Душанбе -2013.
5. Консепсия миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе -1994.
6. Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-200.
7. Барномаи давлатии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015.
8. Барномаи давлатии тарбияи насли наврас дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013- 2017.
9. Оинномаи иттифоқи касабаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.